Економічні науки. - Серія „Регіональна економіка”. Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Випуск 10 (39). – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2013.

УДК 332.122:332.135:005

Беновська Л.Я.
Інститут регіональних досліджень НАН України

ОЦІНКА КОНВЕРГЕНТНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Розглянуто методичні підходи до оцінки конвергеного розвитку регіонів. Проведено розрахунок σ-конвергенції та β-конвергенції за показниками валова додана вартість, основний та оборотний капітал підприємств.

Ключові слова: конвергенція, оцінка, регіон, конвергентно-дивергентний розвиток.

Рассмотрены методические подходы к оценке конвергентного развития регионов. Проведено расчет σ-конвергенции и β-конвергенции за показателями валовая добавлення стоимость, основной и оборотный капитал предприятий.

Ключевые слова: конвергенция, оценка, регион, конвергентно-дивергентное развитие.

Methodological approaches to the assessment of convergent development of regions are considered. The calculation of σ-convergence and β-convergence is conducted, in terms of gross value added, fixed and working capital of enterprises.

Keywords: convergence, assessment, region, convergently-divergent development.

Постановка проблеми. Зближення рівнів розвитку регіонів будь-якої держави є важливим завданням її регіональної політики. Це пов’язане з тим, що нерівномірність та надмірна диференціація розвитку регіонів може викликати такі негативні політичні, соціальні та економічні наслідки, як порушення територіальної цілісності, соціальне розшарування населення, формування глобальних депресивних зон та інше. Кризові явища в економіці України останніх років лише поглибили існуючі і до того досить значні асиметрії регіонального розвитку. У зв’язку з цим актуалізуються питання, пов’язані з дослідженням тенденцій та закономірностей розвитку окремих територій, зокрема виявлення та оцінювання регіональних асиметрій, вивчення причин їх поглиблення та розроблення заходів їх подолання.

Аналіз останніх публікацій. Проблемам диференціації розвитку регіонів присвячені праці багатьох вчених, серед яких Р. Барро, Н. Божедарнік, І. Вахович, М. Долішній, В. Лавровський, І. Лопез-Базо, Ю. Орловська, А. Ревенко, І. Сторонянська, В. Чужиков.

Разом з тим, подальшого дослідження потребує систематизація методів оцінювання конвергентно-дивергентних процесів та виявлення тенденцій розвитку вітчизняних регіонів.

Мета даної статті полягає у проведенні оцінки конвергентного розвитку регіонів за основними показниками діяльності реального сектору економіки.

Виклад основного матеріалу.

Перш ніж переходити до оцінки конвернентно-дивергентного розвитку регіонів, важливо з’ясувати такі поняття як „асиметрія”, „диференціація”, „дивергенція”, „диспропорція”, „конвергенція”. Усі ці поняття фахівці використовують, досліджуючи проблеми регіонального розвитку, для характеристики територіальних розбіжностей, зокрема „диспропорція” – несумісність, невідповідність частин чого-небудь, відсутність пропорційності; „диференціація” – поділ, розчленування цілого на якісно відмінні частини, „нерівність”- неоднаковість з чим-небудь щодо розмірів, величини, умов; „асиметрія” – відсутність або порушення гармонії, розмірності, є поняттям протилежним до симетрії. Асиметрія відображає розбалансованість системи, відхилення від норми, порушення рівноваги, що пов’язано із змінами та розвитком системи [1].

З позицій регіональної економіки асиметричним вважається територіально непропорційний розвиток держави, за якого нарощується розрив між економічно сильними та слаборозвинутими регіонами, який характеризується розбіжністю регіональних показників.

Водночас, при розгляді регіональних асиметрій слід виходити з того, що їх зменшення не завжди свідчить про позитивні тенденції розвитку країни. Якщо таке зменшення супроводжується покращенням показників у слабо розвинених регіонах, то згладжування регіональних асиметрій вважається позитивним. За протилежної ситуації, коли зменшення асиметрій зумовлюватиметься погіршенням показників у високорозвинутих регіонах з наближенням до показників слаборозвинутих, таке згладжування є негативним для країни в цілому[2].

В науковій літературі збільшення чи зменшення асиметричності розвитку регіонів пояснюють відповідно дивергенцією та конвергенцією розвитку.

Під конвергенцією фахівці розуміють процес зближення в часі рівня розвитку регіонів. Основоположники теорії американські вчені Р.Барро і Х.Сала-і-Мартін сформулювали дві концепції конвергенції:

– Концепція σ-конвергенції спостерігається, коли дисперсія індикаторів розвитку має тенденцію до скорочення, тобто відбувається зближення в часі рівнів розвитку економічних суб’єктів;

– Концепція β-конвергенції має місце, коли менш розвинуті території мають більш високі темпи економічного росту, ніж більш розвинуті, в результаті чого в довгостроковій перспективі відбувається зближення рівнів економічного розвитку територій [3; 4; 5].

Подальше скорочення міжрегіональних диспропорцій потребує розробки державної регіональної політики з використанням відповідної системи інструментів, стимулів, спрямованої на подолання відставання найменш благополучних регіонів. При розробці такої політики постають питання оцінки конвергентно-дивергентного розвитку регіонів.

Для дослідження динаміки міжрегіональних нерівномірностей та виявлення σ- та β-конвергенцій розвитку, на наш погляд, доцільно використовувати наступний методичний підхід з використанням відповідного математичного апарату:

а) статистичний апарат для визначення асиметричності розвитку та σ-конвергенції, який дозволяє оцінити конвергентно-дивергентну динаміку розвитку регіонів через сукупність таких показників як коефіцієнт асиметричності, коефіцієнт варіації, коефіцієнт Джині, індекс ентропії Тейла;

б) економетричний апарат використовують для визначення абсолютної та умовної β-конвергенції. Його застосування базується на побудові регресійних моделей вартісних та темпових показників.

З використанням зазначеного вище підходу проведено оцінку конвергентного розвитку регіонів України за основними показниками розвитку реального сектору економіки: валової доданої вартості, основного та оборотного капіталу підприємств.

Дослідження міжрегіональної σ-конвергенції за показником ВДВ, що є інтегрованим показником розвитку реального сектору економіки, показало зниження σ-конвергенції за усіма розрахованими коефіцієнтами за період 1996-2011 рр., а найбільше зростання

міжрегіональної диференціації відбулось в період 2002-2005 рр. (рис.1).

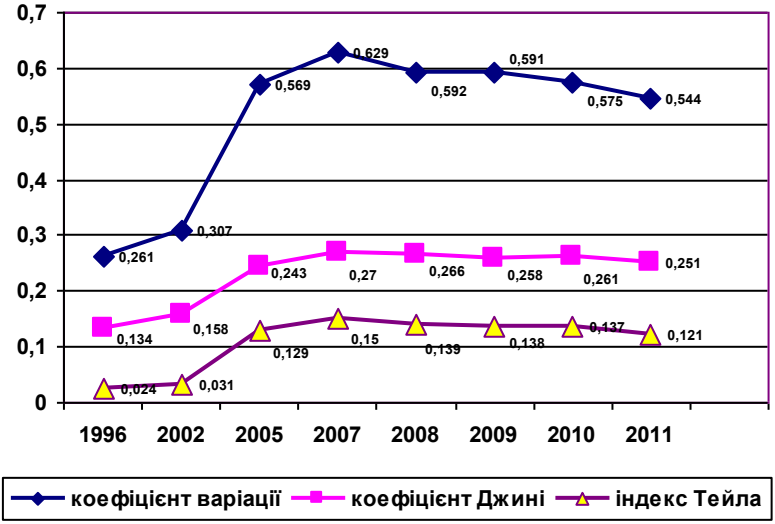

Рис.1. Міжрегіональна σ-конвергенція за показником валової доданої вартості за період 1996-2011 рр. [6].

Дослідження міжрегіональної σ-конвергенції розвитку за показниками забезпеченості основним та оборотним капіталом суб’єктів господарювання було проведено за період 2006-2011 рр. в розрізі регіонів України у двох варіантах з врахуванням та без врахування м. Києва (табл. 1).

Проведені дослідження не виявили тривалих тенденцій існування конвергентності та дозволили зробити висновки про посилення дивергентного розвитку регіонів, яке відбувалося не лише за рахунок нерівномірного накопичення капіталу між столицею та її регіонами, але й за рахунок нерівномірного розвитку самих регіонів – посилення випереджувального розвитку Дніпропетровської, Донецької, Київської областей та виникнення загрози формування великої депресивної зони.

Таблиця 1

Міжрегіональна σ- конвергенція за показниками забезпеченості основним та оборотним капіталом підприємств у 2006-2011 рр.(%)

		2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	Абсолютний приріст 2011 р. до 2006 р.
За основним капіталом								
коефіцієнт Джині	з м.Києвом	0,470	0,479	0,487	0,486	0,497	0,499	0,029
	без м. Києва	0,306	0,295	0,305	0,32	0,317	0,359	0,053
коефіцієнт варіації	з м.Києвом	139,5	147,1	149,4	144,0	149,1	136,6	-2,9
	без м. Києва	58,4	56,5	59,0	62,6	63,3	84,0	25,6
Коефіцієнт асиметричності (розраховано без м.Києва)		0,572	0,553	0,593	0,613	0,620	0,739	0,167
Індекс ентропії Тейла		0,524	0,497	0,508	0,496	0,424	0,469	-0,055
За оборотним капіталом								
коефіцієнт Джині	з м.Києвом	0,505	0,517	0,531	0,521	0,529	0,517	0,012
	без м. Києва	0,357	0,344	0,36	0,381	0,356	0,380	0,023
коефіцієнт варіації	з м.Києвом	146,1	158,2	163,1	149,3	158,6	143,8	-2,3
	без м. Києва	72,0	68,6	72,4	52,5	72,5	74,0	2,0
Коефіцієнт асиметричності (розраховано без м.Києва)		0,705	0,671	0,709	0,766	0,710	0,662	0,043
Індекс ентропії Тейла		0,519	0,564	0,555	0,576	0,414	0,418	-0,10

Розраховано з використанням даних державної служби статистики України [6].

Для виявлення абсолютної β-конвергенції було задіяно економетричний апарат та побудовано регресійні моделі вартісних та темпових показників за досліджуваними показниками. На відміну від показників σ-конвергенції, які оперують абсолютними даними, використання моделей β-конвергенції дозволяє оцінювати динаміку диференціації на основі темпів розвитку окремих регіонів.

Побудова регресійної моделі за показником основного капіталу суб’єктів господарювання дозволила виявити β-конвергенцію (рис.2).

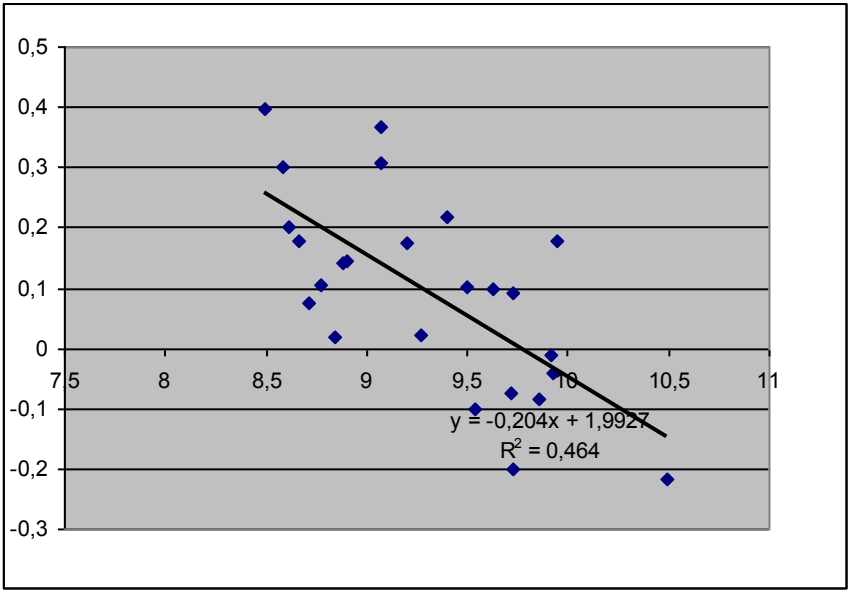

Рис.2. Абсолютна міжрегіональна β- конвергенція динаміки основного капіталу суб’єктів господарювання за період 2006-2011 рр.

Негативне значення коефіцієнта рівняння(-0,204) та досить значний коефіцієнт детермінації R^2 = 46,4% дозволили зробити висновок, що багаті регіони відстають у відносних показниках, а бідніші, навпаки, покращують свою ситуацію за темпами нарощення основного капіталу реальним сектором економіки, в результаті чого в довгостроковій перспективі відбуватиметься зближення рівнів розвитку регіонів.

Побудова регресійної моделі за показниками валової доданої вартості та оборотного капіталу не підтвердила β-конвергенцію. А отже, темпи приросту оборотних активів бідніших регіонів та темпи створення ними валової доданої вартості є нижчими ніж багатих, що не дає їм змоги досягати рівня розвитку більш розвинутих регіонів.

Висновки. Розробка державної політики, спрямованої на забезпечення конвергентного розвитку регіонів, вимагає удосконалення методів оцінки. Для отримання достовірної інформації така оцінка повинна бути комплексною і дозволяти виявляти асиметрії розвитку регіонів за основними показниками та в динаміці

відстежувати тенденції конвергентно-дивергентного розвитку регіонів.

Для цього доцільно використовувати методичний підхід, побудований на розрахунку статистичних коефіцієнтів для з’ясування існування σ-конвергенції та побудови регресійних моделей вартісних та темпових показників для виявлення β-конвергенції. Із застосуванням вказаного підходу розраховано конвергенцію розвитку регіонів за основними показниками розвитку реального сектору економіки та встановлено, що існує тенденція посилення асиметричності розвитку за більшістю показниками, а також виявлено абсолютну міжрегіональну β-конвергенцію за показником основного капіталу підприємств, тобто існує зближення рівнів регіонів за цим показником.

1.Колчков В.А. Соціально-економічні асиметрії регіонального розвитку України (сутність та шляхи подолання) /В.Клочков // Вісник університету банківської справи НБУ. – 2012. - №1(13). – С.12–17.

2.Вахович І.М. Теоретичні засади дослідження регіональних асиметрій сталого розвитку / І.М.Вахович, О.Є. Табалова // Економічний форум. - №4. – 2012.

3.Сторонянська І.З. Міжрегіональні інтеграційні процеси в Україні: тенденції та перспективи розвитку / І. Сторонянська. – Львів: ІРД НАН України, 2009. – 392 с.

4.Чужиков В.І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія / В.І. Чужиков. – К:КНЕУ, 2008. – С.127.

5.Лавровский Б.Л. Региональная асимметрия в Российской федерации: изменение и регулирование / Б.Л. Лавровский. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/. http://ieie.nsc.ru/-tacis/lavr/ree.htm.

6.Державна служба статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/.